

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
(ПУЕТ)**

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ СВІТУ

Монографія

*За загальною редакцією
д. е. н., професора О. В. Чернявської*

**ПОЛТАВА
ПУЕТ
2014**

УДК 336(477)
ББК 65.261(4 Укр)
Н35

Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в навчальному процесі вченою радою ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», протокол № 6 від 29 травня 2014 р.

Автори:

О. В. Чернявська, О. В. Кендюхов, С. Г. Міщенко, В. О. Василенко, М. М. Корнєв, Б. Г. Шелегеда, А. М. Поддєрьогін, П. В. Шуканов, О. В. Абакуменко, Т. М. Болгар, М. В. Гунченко, Л. Б. Рябушка, А. М. Соколова, О. І. Бутенко, А. В. Корнилюк, Т. Г. Кубах, О. А. Горбунова, Т. С. Юрко, О. А. Тимофєєва, К. Є. Лавров.

Рецензенти:

А. В. Череп, д. е. н., професор, декан економічного факультету, завідувач кафедри фінансів і кредиту Запорізького національного університету;

О. Ю. Попова, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Донецького національного технічного університету.

Національна економіка в умовах формування нової фінансово-Н35 економічної архітектури світу : монографія / [О. В. Чернявська, О. А. Кендюхов, С. Г. Міщенко та ін.]; за заг. ред. О. В. Чернявської. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 319 с.

ISBN 978-966-184-166-5

У монографії розглянуто сучасний стан і перспективи національної економіки в системі формування нової фінансово-економічної архітектури світу.

Монографія містить результати наукових досліджень із питань розвитку національної економіки та практичні рекомендації щодо перспектив формування й ефективного використання фінансових ресурсів держави, проектування моделі національного споживання, вирішення проблем розвитку державного сектора управління, фінансових і нефінансових корпорацій, домашніх господарств, забезпечення національної фінансової безпеки.

Розраховано на науковців, викладачів вищих навчальних закладів, студентів, аспірантів економічних спеціальностей, а також працівників реального сектора економіки різних рівнів, фахівців державних і регіональних органів управління.

УДК 336(477)
ББК 65.261(4 Укр)

© О. В. Чернявська, О. А. Кендюхов,
С. Г. Міщенко та ін., 2014
© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і
торгівлі», 2014

ISBN 978-966-184-166-5

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Нова світова фінансово-економічна архітектура та передумови інтеграції національної економіки.....	8
1.1. Національна економіка: сучасний стан інтеграції до світового простору та оцінка результатів внутрішньої і зовнішньої державної політики (<i>О. В. Чернявська</i>)	8
1.2. Світовий порядок та умови формування нової фінансово-економічної архітектури світу (<i>П. В. Шуканов</i>)	24
1.3. Фінансові ресурси підвищення ефективності економічного розвитку держави з урахуванням векторів її міжнародної інтеграції (<i>М. М. Корнєв, Б. Г. Шелегеда</i>).....	38
Розділ 2. Фінансово-економічні важелі розвитку національної економіки	54
2.1. Формування інвестиційного клімату України (теоретична та практична складова) (<i>Т. Г. Кубах</i>)	54
2.2. Методичні засади оцінки ефективності міжбюджетних відносин у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів (<i>Л. Б. Рябушка</i>).....	78
2.3. Вплив державного боргу на макроекономічні тенденції розвитку (<i>О. В. Чернявська, А. М. Соколова</i>).....	98
Розділ 3. Напрями та механізми трансформації сектору державного управління	114
3.1. Особливості формування державних фінансів та напрями реформування основних формуючих систем (<i>О. В. Кендюхов</i>)	114
3.2. Оптимізація процесів використання бюджетних та державних коштів (<i>С. Г. Міщенко</i>).....	121
3.3. Трансформація сутності та ролі фінансової політики держави у регулюванні економіки (<i>К. Є. Лавров</i>).....	132

регіонів, інституційного розвитку місцевого самоврядування, політичної відповідальності в бюджетному просторі, щоб максимально використати конкурентні переваги кожного окремого регіону.

Питання коригування механізмів надання фінансової допомоги регіонам України з метою підвищення її ефективності; створення стимулів з нарощування дохідної бази місцевих бюджетів; вдосконалення системи розмежування видаткових зобов'язань між рівнями бюджетної системи залишаються пріоритетними напрямками бюджетної політики у сфері міжбюджетних відносин.

Тому оцінка ефективності системи міжбюджетних відносин та її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів вимагає проведення комплексної діагностики, на основі запровадження науково обґрунтованого методичного інструментарію, що враховує фінансові, економічні, соціальні, інституційно-політичні, демографічні особливості регіонів, дозволяє виявити регіональні проблеми та їх причини, визначити потреби та резерви регіону, а також визначити напрямки стратегічного розвитку.

2.3. Вплив державного боргу на макроекономічні тенденції розвитку

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, у світі поступово відбувається зростання сумарного обсягу непогашених міжнародних боргових зобов'язань, що спричинено, по-перше, розмірами державних запозичень, по-друге, нерациональним використанням залучених ресурсів та неефективним управлінням державним боргом, що спричиняє падіння світових фондових індексів, дестабілізацію національних валютних систем, погіршення інвестиційного клімату та деструктуризацію реального сектору виробництва. На нашу думку, процес залучення додаткових коштів зі світового ринку позикових капіталів, за останні роки став проблемою глобального масштабу. Можливість обслуговування державного зовнішнього боргу є однією із ключових факторів макроекономічної стабільності будь-якої країни, адже від стану боргової безпеки залежить бюджетна дієздатність держави. Тому, враховуючи вплив процесів глобалізації світової економіки, нашій державі необхідно забезпе-

чити ефективну боргову політику та розробити виважену, адекватну сучасному рівню економічного розвитку країни, оптимізовану стратегію управління державним боргом, з жорстким контролем над виконанням боргових зобов'язань та недопущення виникнення нових.

Сьогодні більшість економічно розвинених країн, включаючи Японію, Великобританію, Німеччину, Францію та США, не відповідають Маастрихтським вимогам щодо розміру боргу та дефіциту державного бюджету. Так, найбільший обсяг державного боргу по відношенню до ВВП на кінець 2012 р. мали такі країни ЄС, як Греція, Італія, Португалія, Ірландія, зростає ймовірність погіршення боргової ситуації у Бельгії, Франції та Великобританії, значення показника «debt-to-GDP ratio» перевищує 90 %¹ (рис. 2.6).

За оцінками МВФ, державний борг Японії становив більше 200 % від ВВП країни, США – 103 %.

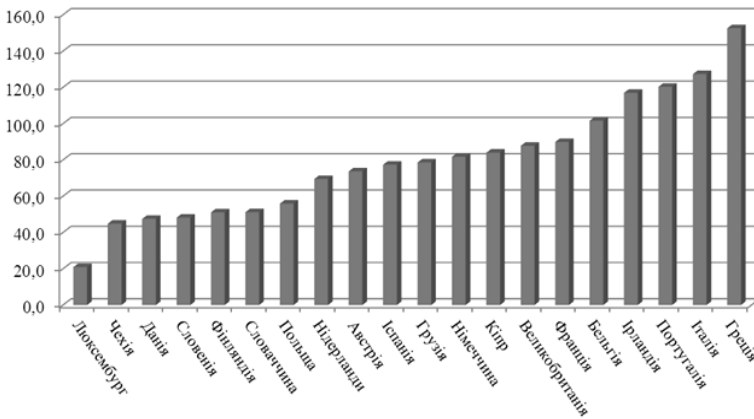

Рисунок 2.6 – Відношення обсягу державного боргу країн ЄС до ВВП станом на кінець 3 кварталу 2012 року²

¹ Кончин В. І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики [текст] / В. І. Кончин, М. В. Максименко // Київський інститут бізнесу та технологій. – № 2 (18) 2012. – С. 19–30.

² Рожко О. Д., Музиченько В. А. / О. Д. Рожко, В. А. Музиченько // Міжнародний науково-практичний журнал «Економіка та держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1898>.

Однак, розглядаючи дані показники, потрібно враховувати ступінь гостроти проблеми для тієї чи іншої країни. Так, наприклад, США має найбільший обсяг ВВП в світі і являється провідним експортером товарів та послуг, на відміну від країн, що розвиваються або бідних країн. Останні, через проблему бюджетного дефіциту, готові брати кредити на невисокі умовах і під високі відсотки для його покриття, при неспроможності повернути цей борг. Проблема полягає в тому, що при постійному дефіциті бюджету, уряд країни знову починає залучати додаткові запозичення, що призводить до зростання державного боргу, оскільки йде погашення вже існуючих зобов'язань одночасно з оплатою нових.

Теоретичні та практичні аспекти щодо сутності та підвищення ефективності економічної, фінансової та боргової безпеки розглядалися у працях провідних вітчизняних та закордонних економістів і науковців. Серед них В. Андрушенко, О. Барановський, Р. Барро, Б. Болдирев, Дж. Б'юкенен, Т. Вахненко, О. Власюк, А. Ілларіонов, Дж. Кейнс, А. Лафер, А. Лернер, Р. Масгрейви, Д. Рікардо, А. Сантомеро, У. Томпсон, В. Федоров, Ф. Фрідман та ін. Проте деякі важливі теоретико-методичні та прикладні аспекти боргової політики держави, оцінки її стану, управління державним боргом та його нормативно-правового забезпечення потребують додаткових досліджень.

Серед найважливіших питань щодо забезпечення національної безпеки держави у фінансовій сфері розробленої «Концепції забезпечення національної безпеки держави у фінансовій сфері» є «питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом»¹.

Дані питання порушені і в Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»², де зазначено, що проблемою

¹ Розпорядження про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1095.10211.0>.

² Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

формування та виконання державного бюджету є «слабке управління державним боргом». Отже, вирішення проблем удосконалення управління державним боргом з метою підвищення фінансово-економічної безпеки національної економіки через покращення ефективності функціонування системи боргової безпеки є надзвичайно актуальним завданням в даний період економічного розвитку України.

Сутність боргової безпеки країни полягає у пошуку напрямів підвищення її рівня та ефективному управлінні державним боргом. Основною метою боргової безпеки є забезпечення необхідними обсягами ліквідних коштів загального державного управління та мінімізації витрат, пов'язаних погашенням та обслуговуванням державного боргу; створення передумов макроекономічної стабільності у коротко- та довготерміновому періодах.

Як уже зазначалося, на сучасному етапі розвитку світової економіки тенденція до постійного зростання державного боргу притаманна і економічно розвиненим країнам, і країнам, що розвиваються. Однак, Україні загрожує боргова криза, переважно через стрімке зростання зовнішнього боргу, в якому станом на 31.12.2012 р. більше 23 % – це заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку – це 15,09 млрд дол.¹.

Станом на 31.12.2013 р. загальний державою борг України становив 584,1 млрд грн (на 13,3 % більше показника 2012 р.), в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 300,03 млрд грн (51,4 % від загальної суми державою боргу) (на 3 % менше показника 2012 р.); державний та гарантований державою внутрішній борг – 284,07 млрд грн (48,6 %) (на 37,6 % більше показника 2012 р.).

Дані факти спричинені: зростанням дефіциту державного бюджету, платіжного балансу та державного боргу; девальвацією гривні; ризиковою політикою банків; орієнтацією уряду у бюджетній політиці у сфері видатків на поточні витрати, а не на

¹ Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>

капітальні видатки розвитку; криза функціонування пенсійної системи; високий ступінь залежності України від імпортованих енергоносіїв; перевищенням рівня споживання імпортованих товарів над продуктивністю праці та реальними доходами населення; низьким рівнем експорту; малоефективним контролем за використанням запозичень; відсутністю єдиної системи статистичних показників, які б точно та повноцінно відображали роль державних запозичень і давали б можливість виявити взаємозалежність та простежити наслідки між державним боргом і розвитком національної економіки тощо.

Ситуація, що склалася загрожує збільшенню: чутливості і відкритості економіки країни до зовнішніх впливів; залежності від світових цін; зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень; видатків на обслуговування державного боргу; додаткового фінансування у вигляді кредиту від МВФ, що вимагає виконання нових, значно жорсткіших, вимог фонду; підвищення рівня податкового навантаження; тарифів населення на комунальні послуги; галопуюче зростання інфляції тощо.

Підтвердженням негативного впливу державного боргу на макроекономічні тенденції розвитку України є той факт, що за час редагування статті, за декілька днів, відбулося зростання зовнішнього державного боргу на 6,9 % або 21 млрд грн, лише через стрімке падіння національної валюти: станом на 05.02.2014 р. 100 дол. США коштувало 799 грн, 08.02.2014 р. – 853 грн, а вже 11.02.2014 р. – 855,2 грн. Тож, на 11.02.2014 р. зовнішній державний борг України становив близько 321,0 млрд грн, а якщо враховувати структуру державного боргу станом на 31.12.2013 р. в розрізі валют погашення, де 44 % – це дол. США, то ситуація настання боргової кризи для України стоїть надзвичайно гостро.

Отже, одним із першочергових завдань, що потребують вирішення в найближчий час, для уникнення боргової кризи України є застосування ефективної політики управління державним боргом, що дозволить уникнути кризових боргових явищ, перевантаження державного бюджету в розрізі витрат на обслуговування

державного боргу в його видатковій частині та сприятиме деякій стабілізації фінансової і соціально-економічної ситуації та національного розвитку України.

Метою управління державним боргом є одержання найвищого ефекту від фінансування за рахунок запозичених коштів, а саме: досягнення стабільного економічного зростання та розвитку, забезпечення необхідних темпів приросту ВВП та повної зайнятості, стримування інфляційних процесів та валютного курсу тощо, тобто реалізація завдань, що сприятимуть уникненню макро-економічних труднощів і проблем платіжного балансу та ризиків, пов'язаних з погашенням та обслуговуванням державного боргу.

Аналіз динаміки рівня боргової безпеки показує, що в 2012 р. порівняно з найменшими його значеннями за аналізований період у 2007 р., в зв'язку із фінансово-економічною кризою у світі та Україні у 2008–2009 рр., даний показник зріс на 26,7 в. п. по частці загального державного боргу у ВВП, на 14,5 в. п. – по частці зовнішнього боргу і на 12,2 в. п. – по частці внутрішнього (рис. 2.7).

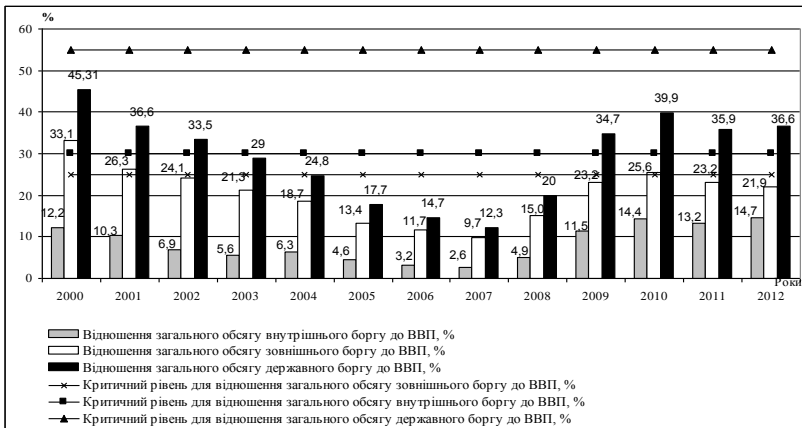

Рисунок 2.7 – Динаміка рівня боргової безпеки України та його відповідність критичним значенням за 2000–2012 рр.

Порівнюючи показники рівнів боргової безпеки за 2012 р. з аналогічними показниками 2000 р., на перший погляд, можемо

зробити висновок про покращення боргової і тим самим фінансово-економічної безпеки України, про що свідчить ступінь досягнення показниками критичних значень, та її погіршення – відносно 2007 р. Однак, слід зазначити, що при зростанні ВВП України за 2000–2012 рр. у 8,3 рази, відношення загального обсягу державного боргу до ВВП зменшилось лише на 12,0 в. п. або 26,5 %, що є негативним явищем. Дана тенденція свідчить про зростання державного попиту на внутрішні та зовнішні ресурси швидшими, порівняно з економічним розвитком країни, темпами. Крім того, обсяг зовнішнього боргу перевищував критичне значення на 0,6 % у 2010 р. Варто зазначити, що при плановому показнику ВВП за 2013 р. – 1 440,8 млрд грн, відношення обсягу державного боргу до ВВП складе 40,6 %, а з урахуванням падіння національної валюти у лютому 2014 р. – 43,4 %, що на 6,8 % більше 2012 р.

Державний борг має, окрім негативного впливу на майбутній розвиток країни, звичайно й позитивний. Він потенційно може сприяти прискоренню економічного зростання, але, за умови, що позики будуть використовуватись на фінансування інвестицій, а не фінансування поточних витрат бюджету. Проте в Україні, за останні п'ять років доходи державного бюджету зросли в 2,2 рази, витрати – в 2,4 рази, а витрати на обслуговування боргу – в 4,5 раз (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Показники виконання Зведеного бюджету України за 2009–2013 роки

(млрд грн)

Показники	Роки					Відхилення 2013 р. від 2009 р., %
	2009	2010	2011	2012	2013	
Доходи	200,6	314,5	398,6	445,5	442,7	в 2,2 рази
Витрати	214,3	377,8	416,9	492,5	505,8	в 2,4 рази
у т. ч. на обслуговування боргу	7,4	16,4	23,9	25,2	33,2	в 4,5 разів

Також за 2009–2013 рр. спостерігається тенденція росту державного дефіциту та частки витрат на обслуговування державного боргу відповідно в 4 і 2 рази (рис. 2.8), що спричиняє скорочення витрат на розвиток національного виробництва, соціальні потреби. Наслідком зниження платоспроможності країни-боржника, відсутності нових можливостей до запозичень та рефінансування зовнішньої державної заборгованості є підвищення податкового тягаря, що негативно відіб'ється на обсязі та структурі розподілу національного доходу.

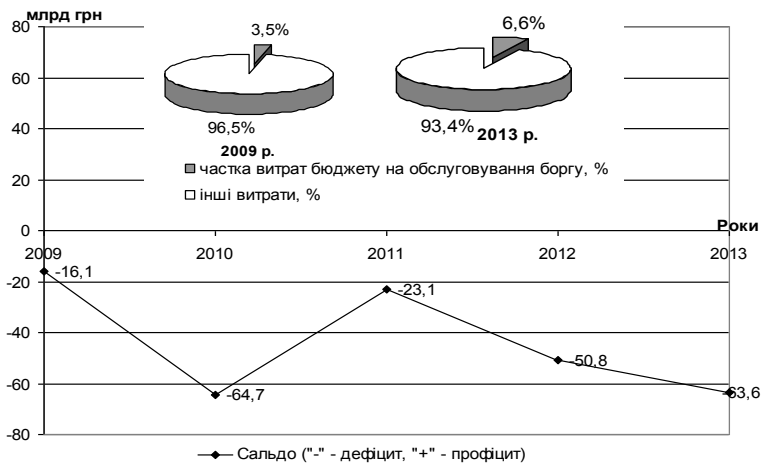

Рисунок 2.8 – Динаміка державного дефіциту та частки витрат на обслуговування державного боргу України за 2009–2013 рр.

Згідно Звіту про виконання Програми управління державним боргом за 2012 р.¹ важливим елементом державної політики у борговій сфері є співробітництво з міжнародними рейтинговими агентствами: «Standard and Poor's», «Fitch Ratings», «Moody's Investors Service» та «Rating and Investment Information, Inc», рейтинги яких є основними індикаторами суверенних ризиків країни.

¹ Звіт про виконання Програми управління державним боргом за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=375216&cat_id=255473.

На кінець 2012 р. Україна мала такі кредитні рейтинги довгострокових боргових зобов'язань в іноземній валюті: Moody's «B3», Standard & Poor's «B», Fitch Ratings «B», R&I «B+». Однак дані рейтинги зазнали змін станом на вересень–листопад 2013 р. Так, 20.09.2013 р. Moody's Investors Service знизило рейтинг державних облігацій України до «Caa1» з «B3» і помістило рейтинг на перегляд з можливістю зниження. Moody's також змінило граничні значення ризиків країни в місцевій валюті до «Caa1» з «B2» та в іноземній валюті до «Caa1» з «B3», граничні значення країни по банківським депозитам в іноземній валюті знижено до «Caa2» з «Caa1». Також, 01.11.2013 р. Standard & Poor's знизило довгострокові суверенні кредитні рейтинги України по зобов'язанням в іноземній та національній валютах з «B» до «B-». Прогноз залишається негативним. 08.11.2013 р. Fitch Ratings знизило довгострокові РДЕ України в іноземній та національній валютах до «B-» з «B». Прогноз по довгостроковим РДЕ негативний.

Одним із основних завдань в ефективному управлінні державним боргом є жорстке стримання коефіцієнтів боргової безпеки у граничних межах. За «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України» в Україні офіційно визначено дев'ять показників боргової безпеки та їх граничні значення (табл. 2.11)¹. Для поглибленого аналізу стану боргової безпеки України проаналізуємо розраховані індикатори боргової безпеки за 2000–2012 рр., та порівняємо їх із критичними значеннями.

Динаміка індикаторів боргової безпеки за 2000–2012 рр. вказує на зменшення державних запозичень та поступову фінансову стабілізацію в Україні до 2007 р. та, в зв'язку з фінансовою кризою 2008–2009 рр., їх різке суттєве збільшення. Незважаючи на негативну тенденцію індикаторів за 2009–2010 рр., за окремими показниками у 2012 р. спостерігається покращення ситуації, що свідчить про її задовільний рівень. Окрім того, досліджувані показники практично не перевищували протягом досліджуваного періоду зони порогових значень, за винятком окремих показників 2000 р.

¹ Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>.

**Таблиця 2.11 – Аналіз стану боргової безпеки України за 2000–2012 рр.
(за індикаторами розробленими Міністерством економіки України)**

П/п Індикатора	Індикатор	Критичне значення	Роки						Відношення показника за 2012 р. до			
			2000	2005	2009	2010	2011	2012	кри- тичного значення	2000 р.	2005 р.	2011 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	55	45,3	18,0	34,7	39,5	36,0	36,6	66,5	80,8	у 2,0 рази	101,7
2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	25	38,1	13,4	23,2	25,6	23,2	21,9	87,6	57,5	у 1,6 рази	94,4
3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	200	211	247	580	760	822	847	у 4 рази	у 4 рази	у 3,4 рази	103,0
4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	70	71,4	26,4	48,8	50,4	42,3	56,1	80,1	78,6	у 2,1 рази	132,6
5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	12	5,20	1,02	2,08	2,81	3,41	1,25	10,4	24,0	у 1,2 рази	36,7

Продовж. табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	30	14,59	2,18	2,09	1,93	2,20	1,99	6,6	13,6	91,3	90,5
7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	30	12,2	4,6	11,5	14,4	15,9	14,7	49,0	120,5	у 3,2 рази	92,5
8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	25	4,27	0,93	2,22	4,53	5,49	5,00	20,0	117,1	у 5,4 рази	91,1
9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	30	5,29	7,99	14,00	18,10	19,50	14,33	47,8	у 2,7 рази	у 1,8 рази	73,5

Надзвичайно критичного значення за 2000–2012 рр. набув рівень зовнішньої заборгованості на одну особу (індикатор перевищив порогове значення: вже на 11 дол. США у 2000 р. і більше, ніж у 4 рази – у 2012 р. та склав 847 дол. США на одну особу), що є наслідком демографічної кризи та свідченням суттєвої глобальної соціальної нестабільності в країні, спаду рівня життя населення. Окрім того, враховуючи падіння національної валюти у лютому 2014 р., даний показник за шість днів зріс на 7 % і склав 882,6 дол. США на одну особу. Тобто станом на 11.02.2014 р. кожен українець мав зовнішній державний борг 7,5 тис. грн (рис. 2.9) при мінімальній зарплаті – 1 218 грн, середньомісячному неоподаткованому доході – 3,5 тис. грн, податковому навантаженні 40 % та обсягах тіньової економіки – 34 % ВВП.

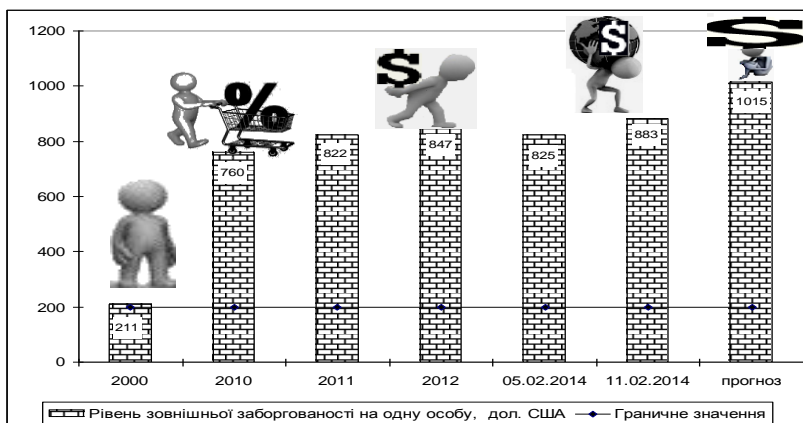

Рисунок 2.9 – Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу в Україні за 2000–2013 рр.

На тлі політичної кризи, експерти прогнозують падіння гривні до 9,8 грн/дол.

Відповідно до методики А. М. Мних¹, інтегральну оцінку боргового навантаження можна визначити за допомогою багатовимірної середньої. На основі індикаторів боргової безпеки розрахуємо

¹ Мних А. М. Механізм оцінки боргового тягара в Україні як спосіб підвищення ефективності державних запозичень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Efp/2010_1/Mnyh.pdf.

інтегральні показники боргової безпеки України за 2000–2012 рр. (табл. 2.12, рис. 2.10). Ці показники є дестимуляторами, оскільки їх зростання негативно впливає на значення інтегрального показника. Рис. 2.10 дає можливість наочно оцінити динаміку боргового навантаження за 2000–2012 рр. та є підтвердженням проведеного аналізу рис. 2.7.

Таблиця 2.12 – Розрахунок інтегрального показника боргової безпеки України за 2000–2012 роки

П/н інди- катора	Роки							Середнє значення
	2000	2005	2007	2009	2010	2011	2012	
1	45,3	18	12,3	34,7	39,5	36	36,6	31,77
2	38,1	13,4	9,7	23,2	25,6	23,2	21,9	22,16
4	71,4	26,4	21,4	48,8	50,4	42,3	56,1	45,26
5	5,2	1,02	0,8	2,08	2,81	3,41	1,25	2,37
6	14,6	2,18	1,57	2,09	1,93	2,2	1,99	3,79
7	12,2	4,6	2,6	11,5	14,4	15,9	14,7	10,84
8	4,27	0,93	0,45	2,22	4,53	5,49	5,0	3,27
9	5,29	7,99	5,6	14	18,1	19,5	14,33	12,12
Всього	196,4	74,52	54,42	138,59	157,3	148	151,87	
Ваговий коефіцієнт i -го показника (групи показників) (d_i)								
1	0,23	0,24	0,23	0,25	0,25	0,24	0,24	–
2	0,19	0,18	0,18	0,17	0,16	0,16	0,14	–
4	0,36	0,35	0,39	0,35	0,32	0,29	0,37	–
5	0,03	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	–
6	0,07	0,03	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01	–
7	0,06	0,06	0,05	0,08	0,09	0,11	0,10	–
8	0,02	0,01	0,01	0,02	0,03	0,04	0,03	–
9	0,03	0,11	0,10	0,10	0,12	0,13	0,09	–
Оцінка боргових індикаторів (z_{ij})								
1	1,43	0,57	0,39	1,09	1,24	1,13	1,15	–
2	1,72	0,60	0,44	1,05	1,16	1,05	0,99	–
4	1,58	0,58	0,47	1,08	1,11	0,93	1,24	–
5	2,20	0,43	0,34	0,88	1,19	1,44	0,53	–
6	3,85	0,57	0,41	0,55	0,51	0,58	0,52	–
7	1,13	0,42	0,24	1,06	1,33	1,47	1,36	–
8	1,31	0,28	0,14	0,68	1,39	1,68	1,53	
9	0,44	0,66	0,46	1,16	1,49	1,61	1,18	

Продовж. табл. 2.12

П/н інди- катора	Роки							Середнє значення
	2000	2005	2007	2009	2010	2011	2012	
$(z_{ij} \cdot d_j)$								
1	0,33	0,14	0,09	0,27	0,31	0,28	0,28	—
2	0,33	0,11	0,08	0,18	0,19	0,16	0,14	—
4	0,57	0,21	0,19	0,38	0,36	0,27	0,46	—
5	0,06	0,01	0,00	0,01	0,02	0,03	0,00	—
6	0,29	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	—
7	0,07	0,03	0,01	0,09	0,12	0,16	0,13	—
8	0,03	0,00	0,00	0,01	0,04	0,06	0,05	—
9	0,01	0,07	0,05	0,12	0,17	0,21	0,11	—
G_j	1,69	0,58	0,43	1,07	1,22	1,1806	1,1824	—

Примітка. У табл. 2.12 не враховано показник рівня зовнішньої за-
боргованості на одну особу, дол. США через його одиницю вимірювання

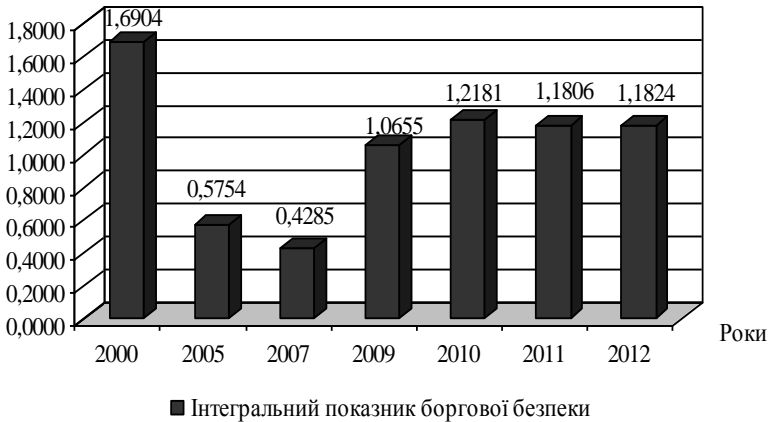

Рисунок 2.10 – Динаміка інтегрального показника
боргової безпеки України за 2000–2012 роки

Як бачимо з рис. 2.10, тенденція зниження розрахованого нами
інтегрального показника боргової безпеки (боргового наванта-

ження) України за 2000–2007 рр. на 1,26 в. п., змінилася підвищенням показника на 0,79 в. п. за 2007–2010 рр., що було спричинено, як вже наголошувалося світовою кризою, та деяким його зниженням і стабілізацією за 2010–2012 рр. Інтегральний показник у 2012 р. менший за показник 2000 р. на 0,51 в. п.

Підвищення боргового навантаження за 2005–2012 рр. є свідченням фінансової дестабілізації держави та збільшенням ризику розвитку боргової кризи, особливо враховуючи рівень зовнішньої заборгованості на одну особу.

Отже, дані міжнародних рейтингових агентств підтвердилися результатами проведеного нами дослідження рівня боргової безпеки України, що доводить актуальність пошуку сучасних ефективних методів управління державним боргом з метою підвищення рівня боргової безпеки.

Одним із найпоширеніших методів є рефінансування державного боргу, що здійснюється за рахунок погашення основної заборгованості і процентів засобами, отриманими від розміщення нових позик. Іншими методами, застосування яких доцільне за умови неспроможності держави через певні причини забезпечити погашення та обслуговування боргу, є: новація, уніфікація, конверсія, консолідація, обмін облігацій за регресивним співвідношенням, відстрочка погашення боргів, анулювання державного боргу та викуп боргу.

Отже, аналіз стану боргової безпеки за 2000–2012 рр. за показниками прямого державного та гарантованого боргу свідчить про її прийнятний для України рівень, оскільки на даний момент відсутні проблеми з виконанням боргових зобов'язань, проте бюджетний дефіцит продовжує зростати, а обсяги ВВП та експорту є низькими. Також критично високий рівень валового зовнішнього боргу створює ситуацію, коли непередбачувані дії мікро- та макроекономічних чинників можуть призвести до різкого значного зменшення платоспроможності України та спричинити її фінансово-економічну нестабільність, що й підтверджується впливом падіння гривні в лютому 2014 р.

В рамках підвищення рівня боргової безпеки держави слід відмітити проблему відсутності постійного слідування її національ-

ним інтересам та відстеження і оцінки рівня можливостей і загроз, які б вирішували проблему прогнозування ситуації на майбутній період. Тому, уряду доцільно розробити національну Концепцію фінансової безпеки, в рамках якої визначити основні елементи механізму забезпечення боргової безпеки України. Також необхідно розробити Стратегію боргової політики держави за основними макроекономічними показниками боргової безпеки України та управління державним боргом тощо. Дана Стратегія має ґрунтуватися на об'єктивних закономірностях розвитку відносин у сфері управління державним боргом, визначати мету і завдання всієї системи забезпечення боргової безпеки, орієнтуватися на розробку і послідовне здійснення заходів щодо підвищення рівня боргової безпеки держави та зменшення боргового навантаження.

На нашу думку, підвищенню боргової безпеки України сприятиме розробка програми стратегічного цільового призначення запозичених коштів щодо інвестування їх у реальний сектор економіки та інноваційний розвиток, що сприятиме створенню умов для розширення масштабів та ефективного функціонування внутрішнього ринку капіталу, збільшуватиме його конкурентоспроможність; удосконалення механізмів правового регулювання та коригування нормативного-методичного законодавчого забезпечення процесу управління державним боргом, його обслуговування і погашення та створення умов повної прозорості відносин України з кредиторами, підвищення координованості дій центральних органів виконавчої і законодавчої влади; розробка Стратегії боргової політики держави та механізму забезпечення боргової безпеки держави в рамках загальнонаціональної Концепції фінансової безпеки; збільшення привабливості державних боргових інструментів (зокрема цінних паперів внутрішнього ринку) та тимчасова переорієнтація на внутрішній ринок державних запозичень в національній валюті; впровадження потужної системи контролінгу на національному рівні відносно державного боргу та створення Фонду управління державним боргом; широкомасштабне застосування сучасних методів управління державним боргом тощо.